

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı: 6 • Aralık 2022 • 77-99
Issue: 6 • December 2022 • 77-99

Dindarlık ile Evrim Teorisini Kabul Etme Arasındaki İlişki: Nicel Bir Araştırma

The Relationship Between Religiosity and Acceptance
of the Theory of Evolution: A Quantitative Study

Oğuzhan Avan

Doktora Öğrencisi
Çukurova Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: oguzhanavan@outlook.com
Orcid: 0000-0002-7048-3496
Adana / Türkiye

Hasan Kayıklık

Prof. Dr.
Çukurova Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
E-posta: hasankayiklik@gmail.com
Orcid: 0000-0003-1755-5398
Adana / Türkiye

PhD Student

Çukurova University
Institute of Social Sciences
E-mail: oguzhanavan@outlook.com
Orcid: 0000-0002-7048-3496
Adana / Turkey

Professor

Çukurova University
Faculty of Theology
E-mail: hasankayiklik@gmail.com
Orcid: 0000-0003-1755-5398
Adana / Turkey

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Türü • Article Type	Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received	24 Eylül 2022 • 24 September 2022
Kabul Tarihi • Accepted	07 Aralık 2022 • 07 December 2022

Ö z e t

Türkiye’de evrim teorisinin kabul edilme oranı düşüktür. Evrim teorisinin kabul edilmemesi ve eleştirilmesi sadece bilimsel güvenirliği ile ilgili değil pek çok farklı konuda yapılmaktadır. Evrim teorisi bilimsel bir teori olmasına rağmen sınırlarını çoktan aşarak birçok bilimsel disiplinin araştırma alanına girmiştir. Evrim teorisi politik, psikolojik ve birçok düzlemde incelenmekte olan bir felsefe niteliğindedir. Türkiye’de evrim teorisi hakkında bilgi edinmek istenildiğinde bilimsel bir konu hakkındaki kitapların birçoğunun konusunun din-evrim çatışmasını içerdiği görülmektedir. Bu durum dindar bireylerin evrim teorisini kabul etmede zorluk yaşamasına sebep olabilmektedir. Dindarlığın bazı yaşantı şekillerinde, kişilerin evrim teorisini bilmek dahi istemeyebileceği düşünülmektedir. Ülkemizde bu fikirleri okuyan dindarlar, dine karşıt bir görüş olarak sunulduğunu düşünüp, bu düşünceye karşı olumsuz bir tutum sergileyebilir. Tüm bu tartışmaların, dindarların evrim teorisini kabul etmesini zorlaştırdığı ve evrim ile ilgili detaylı bilgi sahibi olmak istememelerine sebep olduğu düşünülebilir. Evrim teorisinin kabulünün zor olmasının dindarlık ve evrim teorisini bilmeme ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Bu çalışmada evrim teorisinin kabulünün dindarlık ve evrim bilgisi ile ilişkisi araştırılmıştır. Yapılan bu araştırma Türkiye’den 18-40 yaş arası (n: 26,5) toplam 551 genç yetişkinin katılımıyla yapılmıştır (224 erkek, 327 kadın). Araştırmada veriler, Evrim Teorisi Ölçeği, Evrim İçerik Bilgi Testi, Dindarlık Ölçeği ve Katılımcı Bilgi Formu ile toplanmıştır. Bulgulara göre; evrim teorisini kabul etme, dindarlık ile negatif yönde ($r = -0,503$) ; evrim bilgisi ile pozitif yönde ($r = 0,361$) ilişkili çıkmıştır. Ayrıca, dindarlık ile evrim bilgisi arasında negatif yönde ($r = -0,215$) ilişki bulunmuştur. Regresyon analizine göre, evrim bilgisi ve dindarlık evrim teorisini kabul etmenin yordayıcılarıdır. Eğitim düzeyine göre, evrim teorisini kabul etme, dindarlık ve evrim bilgisi düzeyleri farklılaşmaktadır. Elde edilen bulgular, öngörüldüğü üzere, evrim teorisini kabul etmenin zor olmasının, birçok farklı değişken ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak evrim sadece bilimsel bir teori olmaktan çok daha fazlasıdır. Bu çalışmada evrimin kabulünün/reddinin dindarlıkla ilişkili olduğu ifade edilmiştir ve çıkan sonuçlar hipotezleri doğrulamıştır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Din psikolojisi • Evrim teorisi • Evrim teorisini kabul etme
Dindarlık • Evrim bilgisi

A b s t r a c t

The acceptance rate of the theory of evolution is low in Turkey. The rejection and criticism of the theory of evolution are not only related to its scientific reliability but also to various different issues. Although the theory of evolution is a scientific theory, it has long exceeded its limits and entered the research field of numerous scientific disciplines. The theory of evolution is a philosophy that is being studied on political, psychological and many levels. To learn about the theory of evolution in Turkey, it is seen that most of the books on scientific subjects include the conflict between religion and evolution. This situation may cause religious individuals in Turkey to experience difficulties in accepting the theory of evolution. It is even accepted that people who are sensitive to matters of religion would not even want to know about the theory of evolution. Religious people in Turkey who read about these ideas may think that the theory of evolution is presented as an opposing view to God and religion, and may display a negative attitude towards the theory of evolution. It is thought that all these discussions make it difficult for religious people to accept the theory of evolution and cause them to not want to have detailed information about evolution. It is considered that the acceptance of the theory of evolution is difficult due to its relationship with religiosity and the lack of knowledge about the theory. In this study, the relationship between religiosity and lack of knowledge about and the acceptance of the theory of evolution were investigated. The study was conducted with 551 participants in total (224 males and 327 females), aged between 18 and 40 (n, 26.5). The data of the research was collected by Scale of Acceptance of the Theory of Evolution, Evolutionary Content Knowledge Test, Religiosity Scale and Participant Information Form. The findings revealed that the acceptance of the theory of evolution was negatively correlated with religiosity ($r = -0.503$) and positively correlated with evolutionary content knowledge ($r = 0.361$). Besides, a negative correlation was found between religiosity and knowledge on evolution ($r = -0.215$). The results of the regression analysis showed that knowledge on evolution, and religiosity are the predictors of the acceptance of the theory of evolution. It was also determined that the levels of the acceptance of the theory of evolution, religiosity and knowledge on evolution changed according to the educational levels of the participants. The findings in this study show that the difficulty of accepting the theory of evolution is correlated with many different variables as it was proposed in advance. In conclusion, evolution is much more than just a scientific theory. In this study, it was stated that the acceptance/rejection of evolution was related to religiosity, and the results confirmed the hypotheses.

K e y w o r d s

Psychology of religion • Theory of evolution • Acceptance of the theory of evolution • Religiosity • Knowledge on evolution

Giriş

Evrim teorisi, diğer çok bilinen hücre teorisi, atom teorisi, yerçekimi teorisi gibi bilimsel bir teoridir (Bakırcı, 2017; Şahin, 2011). Diğer teoriler genel olarak kabul görürken evrim teorisi ise Darwin'in 1859'da "Türlerin Kökeni" isimli kitabını yayınlamasından sonra günümüze kadar tartışma konusu olmuştur. Bu teorinin günümüzde hala kabul/ret tartışmalarının sürüyor olmasının temel sebeplerinden birisi, İslam ve Hıristiyanlık gibi dinlerin yaratılış anlayışı ile çeliştiğinin düşünülüyor olmasıdır (Yıldırım, 1998).

Evrim teorisi, çeşitli evrimsel mekanizmalarla canlılığın çeşitlendiğini ve insanın hayvanlarla ortak ataya sahip olduğunu ifade etmektedir (Mayr, 2018). Diğer taraftan evrim fikrine karşı çıkılarak, evrim teorisyenlerinin varoluşu açıklayabilmek için kendi ideolojilerine uygun bir fikir sundukları, teorideki kanıtların çarpıtıldığı, kanıtların yetersiz olduğu fikri de ifade edilmektedir (Komay, 2018; Köprülü, 2008).

Pek çok insanın gözünde evrim, bir ateizm biçimi olarak kabul edilebilmekte ve evrim teorisinin kabulü, Tanrı'nın reddi ile eş tutulabilmektedir. Pek çok dindar insan, evrim teorisinin kabulü ile Tanrı inancının bir arada olamayacağını düşündüğü için evrimi reddetmek zorunda kalabilmektedir. Evrim teorisini kabul etmenin derin sosyal ve kültürel sonuçları olabilmektedir (Deniz, Donnelly & Yılmaz, 2008).

Hem yurt dışında hem Türkiye'de evrim teorisi, Tanrı'nın yokluğuna dair entelektüel bir karşıt fikir olarak sunulabilmektedir. Dawkins, evrim teorisi ile ilgili olarak ateizmin sadece evrim teorisi ile rasyonel olabildiğini belirtmektedir. Evrim teorisi ile ancak entelektüel açıdan tatmin olmuş bir ateist olabildiğini ifade etmiştir (Dawkins, 2004). Diğer taraftan evrim teorisinin Tanrı'nın varlığı ve İslam dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim ile çeliştiği düşüncesiyle evrim teorisini reddeden bireylerin olduğu görülmektedir. Evrim teorisi ile Kur'an ayetleri arasında var olduğu düşünülen teleolojik çatışmanın, birçok dindar insanın evrimi bilimsel olarak geçerli bir teori olarak kabul etmesine engel olduğu düşünülmektedir (Deniz vd., 2008). Diğer bir görüş olarak Müslümanların kutsal kitabı Kur'an ile evrim teorisi arasında herhangi bir uyumsuzluğun olmadığı da ifade edilmektedir (Taslaman, 2017).

Çakmak (2013), evrim teorisinin, canlılığın oluşumunda tesadüfler zincirine bağlanıyor olması ya da bilinçli bir yaratılıştan bahsetmemesinden dolayı dinlerin yaratılış tasavvurlarıyla çeliştiğini ifade etmektedir.

Bu tartışmanın, canlılığın oluşumu ve çeşitlenmesi sürecini anlamaya çalışırken bilinçli bir Tanrı'yı hesaba katmak ile deney ve gözlemin sınırları içinde kalmak arasındaki seçime sıkışıp kaldığını belirtmiştir.

Ülkemizde bir Müslümanın evrimci olup olamayacağı, Kur'ân-ı Kerîm ile evrimin çelişip çelişmeyeceği hakkında kitaplar yazılmakta, akademik çalışmalar yapılmaktadır (Çakmak, 2013; Taslaman, 2017). Türkiye'de özellikle sosyal medya üzerinden bu tartışmaların şiddetli şekilde devam ettiği görülmektedir. Tüm bu tartışmaların içerisinde ülkemizde, tespit edebildiğimiz kadarıyla, evrim teorisinin kabul edilme durumunun dindarlık ile ilişkili olup olmadığı araştırma konusu yapılmamıştır. Bu sebeple bu araştırmanın önemli olduğunu düşünmekteyiz.

a. Dindarlık

Din ve dindarlık kavramlarını birbirinden bağımsız olarak tanımlamak mümkün görünmemektedir. Dindarlık, din sözcüğünden türetilmiş olup hem gündelik dilde hem de bilim dilinde din ile dindarlık arasında anlam olarak direkt ilişki vardır (Kızılgöçer, 2016). Dindarlık, bir dinî inanç ve bu dinî inancın öğretilerinin birey, bireyler ve toplum tarafından yaşanması olarak tanımlanabilmektedir (Hökelekli, 2010). Din, yaşama düzen katan bir sistemken, bu sisteme katılan bireylerin de dindar olduğu ifade edilebilmektedir (Kayıklık, 2011). Din kavramından daha çok kutsal öğreti anlaşılırken, dindarlık kavramında bu kutsal öğretinin bireyin hayatında canlanması anlaşılmaktadır (Kayıklık, 2006).

Bireyin kişisel özelliklerine göre dindarlık biçimi ve seviyesi farklılaşmaktadır. Dindarlık standart bir olgu değildir. Dini yaşayış, dindarlıkta ve dindarlık derecesinde değişimlere yol açmaktadır (Hökelekli, 2010). Bir bütün olarak bakıldığında dinin, “insani” ve “ilahî” olarak iki farklı boyutunun olduğu ifade edilebilmektedir (Niekerk, 2018: 3-4). İlk olarak ilahî boyutunda, din kendisini doğaüstü, ilahî bir kaynağa takdim etmektedir (Beyers, 2010: 2). İlahî boyutunun bireyler tarafından içselleştirilmesi, kabullenmesi sonucu bireylerde dinî düşünce, davranış, duygu ortaya çıkmaktadır (Hökelekli, 2013: 64). Sonuç olarak dindarlık, insanın ilahî varlıkla teması, ilişkisi sonucunda oluşan duygu, düşünce, davranışlardır (Yapıcı, 2013).

Dindarlığı, bilişsel süreçler üzerinde anlam bulan dindarlık ve duygusal süreçlerle anlam bulan dindarlık olarak iki temel boyutta düşünmek mümkündür. Dindarlığın anlaşılması ve yorumlanması açısından iki temel boyut olarak duygusal ve bilişsel boyut ayrımının kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir. İnançlı bireyde her iki boyut vardır fakat biri daha

etkindir ve birey bu boyut bağlamında dindarlığını yaşamaktadır (Kayıklık, 2006).

Dindarlığın birçok kaynakta farklı tanımları ve farklı boyutları ifade edilmektedir. Dindarlığı tanımlamak zordur. Her insanın kişiliği en az bir farkla diğer insanlardan farklı olduğu gibi her insanın dindarlığı da benzersizdir.

b. Evrim Teorisi

Biyolojik evrim, “değişerek üremek” olarak ifade edilebilmektedir (Şahin, 2011). Evrim teorisine göre dünya üzerindeki tüm canlılar ortak bir atadan türemiştir (Demirsoy, 2017; Şahin, 2011). Her canlı türü bir-biriyle akrabadır. Bazıları daha yakın akraba iken, bazıları arasındaki akrabalık daha uzaktır. Tüm canlılar birbirinin yakın ya da uzak kuzenleridir denilebilmektedir (Mayr, 2018; Şahin, 2011). Bir popülasyondaki bireyler arasında bulunan genetik farklılıkların bir sonraki nesle aktarılması canlılardaki evrimsel değişimin temel mantığıdır. Popülasyon içerisindeki genetik çeşitliliği etkileyen faktörler ise mutasyonlar, popülasyonlar arası göçler, genetik rekombinasyon ve genetik sürüklenme olarak ifade edilebilmektedir. Doğal seçim, cinsel seçim ve birlikte evrimleşme, bireyler arasında bulunan farklılıkların seçilmesini sağlayan temel mekanizmalardır (Şahin, 2011). Varyasyon ve seçimle şekillenen bireysel özelliklerin kalıtımla sonraki nesillere aktarılmasıyla ortaya çıkan evrim, türlerin değişebilir ya da dönüşebilir olmasını sağlamaktadır (Kaya, 2019: 11). Genetik malzemedeki sürekli ve durdurulamaz değişim, canlılardaki evrimsel değişimin ham maddesidir (Bakırcı, 2018: 53).

Darwin ve Wallace tarafından öne sürülen doğal seçim, evrimin çağdaş yorumunun itici gücüdür (Mayr, 2018). Doğal seçimi anlamak bu yüzden çok önemlidir. Doğal seçim kısaca şudur: Bir popülasyon içerisinde bulunan bireylerin hiçbiri bir diğeri ile aynı değildir. Bu farklılıklar bazı çevresel şartlarda bazı bireylerin, diğerlerine göre daha avantajlı olmasına yol açacaktır (Şahin, 2011). Bir popülasyondaki bireylerin hayatta kalma olasılığı birbirinden farklıdır. Bireyler arasındaki birçok fark kalıtsaldır (Mayr, 2018). Daha avantajlı, çevreyle daha uyumlu özelliklere sahip bireyler, daha fazla üreyerek daha fazla soy verme şansını elde etmektedir. Üreme şansına daha fazla sahip olan bireyler de genlerini yeni nesillere aktarabileceklerdir. Nesiller boyunca benzer seçiciliğin devam etmesiyle popülasyonda belirli özellikler silinerek, seçilen özellikler baskın hale gelmektedir.

Doğal seçim yoluyla seçilen bireyler, çevreye uyum (adaptasyon) sağlayacaktır (Giraud, 2012; Şahin, 2011). Bu durum nesiller boyu devam etmektedir ve nesiller boyu süren doğal seçilimin sonucu evrimdir (Mayr, 2018). Evrimsel değişim, seçim baskısı altında meydana gelmektedir. Seçim baskısı diğer canlılarla rekabet halinde ya da çevresel koşulların değişikliği ile oluşmaktadır. Başarılı uyum gösteren canlılar milyonlarca yıl hiç değişmeden kalabilmektedirler. Çevresel şartlar değiştiğinde, bu çevresel şartlara uyum sağlanması için ortaya çıkan seçim baskısı normal zamanlara göre çok daha güçlü olmakta ve evrimsel dönüşüm daha kısa bir zamanda gerçekleşmektedir (Kaya, 2019). Canlılar bilinçli olarak değişmemektedir. Hayatta kalma arzusu temel içgüdülerdendir. Canlılardan değişen çevre şartlarına en uyumlu olanlar hayatta kalmaya devam ederken, uyum sağlayamayan canlılar elenmektedir (Bakırcı, 2017: 39). Evrim süreci geleceği görememektedir ve olağandışı durumlarda planı yoktur. Soy yok oluşları bu duruma iyi bir örnektir (Kaya, 2019: 74). En güçlü olanın ya da en zeki olanın hayatta kaldığı ifadeleri doğru değildir, hayatta kalanlar her zaman değişime ve yaşam mücadelesine en uyumlu olanlardır (Bakırcı, 2018: 197).

Evrim teorisi araştırmalarındaki ilerlemeler sayesinde, canlı organizmaların evrimsel tarihindeki bilgi boşluklarının artık bulunmadığı ileri sürülmektedir. Bilim insanları tarafından moleküler biyoloji kullanılarak, bütün organizmaların atası olan ilk hayat biçimlerinden bugün yeryüzünde yaşayan bütün türlere varıncaya dek "evrensel hayat ağacı" yeniden inşa edilmiştir (Ayala, 2014: 20). Memelilerin sürüngenlerden, kara hayvanlarının balıklardan evrimleştiklerini kabul etmek daha kolay görünürken, insanın da diğer türler gibi oldukça farklı bir atadan evrimleştiğine ikna olmakta zorlanmaktayız. Bunun sebebi insanın her zaman kendisini doğanın geri kalanından ayrı görmesi ve özel olarak yaratıldığına inanması olabilmektedir (Coyne, 2016).

Evrim teorisinin çok sayıda kanıtla desteklenen, bilim dünyasının en geçerli teorilerinden biri olduğu ifade edilmektedir. Aralarında Ernst Mayr, Douglas Futuyma, Richard Dawkins, Kenneth Miller, Ali Demirsoy ve Stephen Jay Gould'unda bulunduğu birçok bilim insanı, evrimin bir olgu olduğunu, teori kısmının ise daha çok evrimin arkasındaki itici güç olan mekanizmalar olduğunu ifade etmektedirler. Evrim teorisinin öne sürülen mekanizmalarıyla birlikte sayısız sınımadan başarıyla çıktığı ve en geçerli teorilerden biri olduğu belirtilmektedir (Demirsoy, 2017; Mayr, 2018; Şahin, 2011).

Evrim teorisyenleri evrimi bir olgu olarak görmektedir. Evrim teorisyenlerinin, evrimin nasıl gerçekleştiği konusundaki çeşitli ihtilafları

günümüzde de sürmekle beraber evrimin gerçekliği konusunda şüpheleri bulunmamaktadır.

b. a. Evim Teorisi ve Yaratılış

Türkiye’de evrim teorisi hakkında bilgi edinmek istenildiğinde bilimsel bir konu olan evrim teorisi hakkındaki kitapların birçoğunun konusunun din-evrim çatışmasını içerdiği görülmektedir. Bu durum Türkiye’deki dindar bireylerde evrim teorisini kabul etmede zorluk yaşanmasına sebep olabilmektedir. Daha hassas dindarlığa sahip kişilerin evrim teorisini bilmek dahi istemeyebileceği düşünülmektedir. Bu bölümde Türkiye’de evrim teorisinin anlatıldığı Türkçe ya da çeviri kitaplarda konunun nasıl din-evrim çatışmasına dönüştüğü kısaca ele alınmıştır.

Giraud, Darwin’in teorisinin, Tanrı’yı bilimden dışladığını ve insanın konulduğu ayrıcalıklı yerden indirmesi sebebiyle devrimci olduğunu ifade etmektedir. Ona göre “Türlerin Kökeni”nde insan için skandal yaratan iki düşünce vardır. Bu düşüncelerden birincisine göre doğal seçim, ilahi müdahale olmaksızın gerçekleşmektedir. Tesadüfler insanı diğer canlılardan farksız kılan bir canlı haline getirmiştir. İkincisi, Tanrı’nın suretinden yaratılmayan insanın maymunla akraba olmasıdır (Giraud, 2012: 100).

Demirsoy’a göre canlıların evrimleşmesi bir plan dâhilinde değildir. Yani önceden hazırlanmış bir akıllı tasarım söz konusu değildir. Geniş bir zaman diliminde, rastgele birçok olayın ortaya çıkardığı mükemmel gibi görünen bir sonuçtur (Demirsoy, 2017). Demirsoy’a göre; “*Mutasyonların az bir kısmı yararlı olduğu için, organik evrim 4 milyar yıldan beri sürmektedir. Eğer Tanrı tasarımı olsaydı, 4 milyar yıl önce de gelişmiş canlıları görebilecektik*” (Demirsoy, 2017: 354).

Evans ve Selina’ya göre evrim teorisini destekleyen çok sayıda kanıt olmasına rağmen evrim teorisini kabul etmeyen çok sayıda insan vardır. Amerika Birleşik Devletleri’nde nüfusun dörtte biri evrimi kabul etmeyip Yaratılış kitabında anlatılan hikâyeye inanmaktadırlar. Evrim teorisinin insanı rahatsız etmesinin sebebi “Biz kimiz?” ve “Neden buradayız?” sorularına verilen geleneksel cevapları topyekûn sarsmasıdır (Evans & Selina, 2018). Evans ve Selina’ya göre; “*Ağaçkakanın ağaçta delik açmasına yardım eden pek çok organı var. Böyle bir tasarım rastgele olmaz. Onları yaratan tabii ki Tanrıdır! Ağaçkakanların tasarım gibi görünen tüm özellikleri, doğal seçimle mümkün olabilir. İlla herhangi bir doğaüstü tasarımcıya gerek yoktur?*” (Evans & Selina, 2018: 38).

Zimmer'e göre evrim, dünyayı ve diğer tüm canlıları egemenliği altına alan iyiliksever bir tanrı tarafından kendi şekline benzer biçimde yaratıldığımızı dair tabii ve konforlu önyargımızı değiştirmiştir (Zimmer, 2014: 12). Ayala ise canlıların karmaşık örgütlenmesinin, bir yaratıcıya başvurmaya gerek kalmadan, doğal bir sürecin (doğal seçim) sonucu olarak açıklanabileceğini göstermesinin, Darwin'in en büyük başarısı olduğunu ifade etmektedir (Ayala, 2014: 16).

Mayr'e göre yaratılışçıların iddialarına karşı, evrim gerçeğinin güçlü kanıtları sunulmuş, bu iddiaları inandırıcı şekilde çürüten yaklaşık bir düzine yayın çıkmıştır. Yaratılışçıların inanışları ile bilimin bulguları çelişmektedir ve bu, yaratılışçı ile evrimciler arasında uyuşmazlıkla sonuçlanmaktadır. Darwin, evrimin nasıl meydana geldiğiyle ilgili güçlü kanıtlar sunmakla kalmamış, evrimin gerçekleşmesi için doğaüstü güce bağlı olmayan bir açıklama da getirmiştir (Mayr, 2018).

Türkiye'de bu fikirleri okuyan dindarlar, evrim teorisinin tanrı ve dine karşı bir görüş olarak sunulduğunu düşünüp, evrim teorisine karşı olumsuz bir tutum sergileyebilmektedir. Tüm bu tartışmaların, dindarların evrim teorisini kabul etmesini zorlaştırdığı ve evrim ile ilgili detaylı bilgi sahibi olmak istememelerine sebep olduğu düşünülebilmektedir.

b. b. Evrim Teorisine Eleştiriler

Evrime yönelik birçok eleştiri mevcuttur. Bu eleştiriler daha çok bilimsel ve teolojik temelli eleştirilerdir. Evrim teorisinde ara formlara yönelik eleştiriler hep devam etmiştir. Teoride bir türün diğer türe dönüştüğünün ispatı ara formların olmasıyla sağlanacaktır, görüşü ifade edilmektedir. Bu çeşit ara formların olmadığı düşünülmektedir (Tatlı, 1992: 70). Ara formlarla ilgili geçmiş dönemde bilimsel etikle bağdaşmayacak bir durumun olması eleştirileri artırmaktadır. 1912 yılında İngiltere'de Paleontolog Charles Dawson, insan kafatasına orangutana ait ağız üyelerini yerleştirmek suretiyle maymundan insana geçiş formu olarak, Piltdown fosilini öne sürmüştür (Giraud, 2012; Milton, 2003). Bu olay fosillerin inandırıcılığını tartışmaya açmıştır ve halen güven sorunu vardır.

Körelmiş organların evrimi destekleyen kanıtlar arasında olduğu ifade edilmektedir. İşlevi tam olarak henüz bilinmeyen organların işlevsiz olarak nitelendirilip evrim teorisine kanıt olarak sunulduğu düşünülmektedir (Tatlı, 1992: 76). Bilim ilerledikçe körelmiş organlara yeni açıklamaların getirileceği düşünülmektedir ve körelmiş organların evrim teorisine kanıt olarak sunulması eleştirilmiştir.

Behe “Darwin’in Kara Kutusu: Evrime Karşı Biyokimyasal Başkaldırı” kitabında canlı hücresinin Darwin zamanında içeriği bilinmeyen bir kara kutu olduğunu ifade etmiştir. Hücreyi detaylı şekilde incelediğimizde karmaşık bir tasarımın var olduğunu, canlılardaki karmaşık sistemlerin doğal seçimle ve mutasyonla, yani bilinçsiz şekilde ortaya çıkmasının imkânsız olduğunu, hücrenin bilinçli bir şekilde tasarlandığını belirtmiştir (Behe, 1998).

Evrim teorisinin ateist ve materyalist felsefelerin temel dayanağı haline getirildiği ifade edilmektedir (Özgökman, 2012). Darwin bu teoriden salt bir ateizm çıkarmayı amaçlamamıştır. Diğer taraftan bazı bilim adamları ve felsefeciler tarafından, ateizm ile evrim teorisi arasında güçlü bağlar olduğuna inandıkları ifade edilmektedir (Çakmak, 2013). Materyalist felsefe; maddenin sonsuzdan bu yana var olduğunu, varlığını devam ettiren her şeyin maddeden ibaret olduğunu iddia eden felsefi bir görüştür. Materyalizm bir yaratıcının varlığını reddetmektedir. Evrim teorisinin, canlıların bir yaratıcı tarafından var edildiğini yadsıdığı düşünüldüğünden dolayı materyalist felsefeyi desteklediği ifade edilmektedir (Yıldırım, 1998). Komay’a göre evrim düşüncesi, varoluşu açıklayabilmek adına yaratılış karşısında ideolojik amaçlar ortaya koymaktadır. Bugün için varoluşu açıklayabilmek üzere yaratılışçı düşünce karşısında evrim teorisi dışında yaklaşımlar da olmasına rağmen daha çok evrim teorisinin savunulduğunu ifade etmiştir (Komay, 2018).

Yapılan bir başka eleştiride evrimin eski çağlardan beri kullanılan bir kavram olmasına rağmen özellikle 19. yüzyılda evrim teorisinin yoğun olarak işlenmesinin bu yüzyıldaki politik atmosferin evrim yaklaşımına ihtiyaç duymasından kaynaklandığı ifade edilmektedir (Köprülü, 2008).

Bir diğer eleştiri konusu da Darwin’in güçlü olanın hayatta kalacağı fikrinin, insanlar arasında oldukça kanlı savaşların başlamasına ve binlerce masum insanın ölümüne sebep olduğu ifade edilmektedir (Rifkin, 2001: 53). Hitler’in güçlü olanın hayatta kalacağı fikrinden yola çıkarak, Alman ırkının en üstün ırk olarak varlığını sürdürdüğünü ispatlaması için kullandığı argümanların evrim teorisine ait olduğu belirtilmektedir. Mussolini’nin evrim teorisinden etkilenerek farklı ülkeleri işgal etmeye başladığı ifade edilmektedir (Köprülü, 2008).

Evrim teorisi sebebiyle insanlığın savaşa sürüklendiği iddiaları ya da evrim teorisi sebebiyle insanların ahlaken ve dinen zarar gördüğü ya da zarar göreceği iddiaları tartışmalıdır. Evrim teorisinden elde edilen fikirler tehlikeli ve zararlı olduğu gerekçesiyle eleştirilse de bu eleştiriler evrim teorisini bilimsel olarak çürütmüş olmamaktadır. Evrim teorisine

yönelik olumsuz eleştiriler çoğunlukla bilimsel temelde değildir. Bilimsel olarak yapılan olumsuz eleştirilere evrim teorisyenleri tarafından çeşitli açıklamalar yapılmaktadır. Tartışmalar hala devam etmektedir.

c. Evrim Teorisi ve İslam

Taslaman'ın "Bir Müslüman evrimci olabilir mi?" isimli kitabında Kur'an ve evrim ile ilgili görüşleri şu şekildedir; "*Kur'an'daki ayetlerde evrim teorisini inkâr etmemizi gerektiren hiçbir unsur olmadığı gibi Kur'an'da evrim teorisinin açıkça tarif edildiğini ve bu teoriye inanmanın İslam'ın bir şartı olduğunu da söyleyemeyiz. Kur'an metni, açık ifadeleriyle bu teorisinin ne kabulüne ne de reddine bizleri zorlamaktadır*" (Taslaman, 2017: 109).

Jalajel'e göre biyolojik evrim ile İslam arasında uyumsuzluk yoktur. Tanrı kendi yaratıklarını kendi iradesi ile nesilden nesile değiştirmektedir. Ona göre Müslümanların yaratılışçılığa bu kadar sıkı bir şekilde sarılmasının sebebi; İslam dünyasının Batılı değerler ve düşünme biçimlerinin giderek artan taarruzuna maruz kalması, neredeyse hiç sorgulamadan Batı kültürünün pek çok yönünü benimsemesi ve onların çoğu düşünsel varsayımlarını kabul etmeleridir. Yaratılışçılığın Batılı etkinin bir sonucu olması sebebiyle Müslüman yaratılışçılar, evrime karşı kendi argümanlarını doğrudan Batılı Hristiyan yaratılışçılarından, özellikle de ABD'den almıştır (Jalajel, 2009).

Taslaman'a göre evrim teorisini kabul edenlerin ateizmle, kabul etmeyenlerin ise teizmle ilişkilendirilmesi doğru değildir. Evrim teorisini kabul eden birçok teist bilimci, felsefeci, ilahiyatçı vardır. Botanikçi Asa Gray, Evrim Teorisini Theodosius Dobzhansky, Fosil Bilimci Simon Conway Morris gibi bilimcilerin, inançlarıyla evrim teorisi arasında bir uyumsuzluğun olmadığını ifade etmişlerdir (Taslaman, 2017: 29).

Darwin öncesinde yaşamış, İslam dünyasından önemli isimlerin evrim anlayışı üzerine ifadelerinin olduğu düşünülmektedir. Birçok kaynakta geçen ve Darwin'den önce İslam dünyasında canlılığın ortaya çıkışı ve çeşitlenmesi üzerine kaleme alınan fikirlerin olduğu iddia edilmektedir (Alpyağıl, 2013).

d. Hipotezler

Araştırmanın ana hipotezi, "Evrime teorisini kabul etme ve dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu ilişki negatif yönlüdür." olarak belirlenmiştir.

Bu hipotez ile bağlantılı olarak alt hipotezler aşağıdaki gibidir:

1) Evrim teorisini kabul etme ve evrim içerik bilgisi arasında ilişki vardır. Bu ilişki pozitif yönlüdür.

2) Evrim içerik bilgisi ve dindarlık arasında ilişki vardır. Bu ilişki negatif yönlüdür.

3) Dindarlık düzeyi, katılımcıların eğitim durumlarına göre farklılaşacaktır. Buna göre; eğitim durumu yükseldikçe dindarlık düzeyi azalacaktır.

4) Evrim teorisini kabul düzeyi, eğitim durumuna göre farklılaşacaktır. Buna göre eğitim düzeyi yükseldikçe evrim teorisinin kabul düzeyi artacaktır.

5) Evrim içerik bilgisi, eğitim düzeyine göre farklılaşacaktır. Buna göre eğitim düzeyi arttıkça evrim içerik bilgisi düzeyi yükselecektir.

e. Yöntem

Araştırmada genç yetişkinlerde evrim teorisinin kabulü ile dindarlık düzeyi ve evrim içerik bilgisi testi ilişkisini incelemek amacıyla betimsel bir model olarak ilişkiisel araştırma modeli kullanılmıştır.

e. a. Örneklem

Katılımcılara çalışma hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Katılımcılara ölçekler tanıtıldıktan sonra araştırmaya gönüllü olarak katılım onamı alınmıştır. Daha sonra ölçekler uygulanarak veriler toplanmıştır. Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği kurulundan 06.09.2021 tarihinde araştırmanın uygunluğuna dair etik izin alınmıştır. Çalışma grubuna ait demografik özellikler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo-1:
Örneklem demografik özelliklerine ilişkin bulgular

		Ort+ss	
Yaş		26.5	
		Sayı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	224	40.7
	Kadın	327	59.3
Eğitim Düzeyi	İlköğretim	2	0.4
	Ortaöğretim	20	3.6
	Lisans	454	82.4
	Yüksek Lisans	56	10.2
	Doktora	19	3.6
Toplam		551	100.0

Tablo 1’e göre araştırmanın örneklemini 551 genç yetişkin katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcıların 327’si kadın 224’ü erkektir. Katılımcıların yaş ortalaması 26,5 olarak tespit edilmiştir. Eğitim düzeyine

göre ilköğretim (2), ortaöğretim (20), lisans (454), yüksek lisans (56) ve doktora (19) olarak belirlenmiştir.

e. b. Veri Toplama Araçları

Evrım Teorisi Kabul Ölçeği: Rutledge ve Warden (1999) tarafından geliştirilen Evrim Teorisi Kabul Ölçeği (MATE) evrim teorisini kabul düzeylerini değerlendirmek için kullanılmıştır. Çok sayıdaki çalışmada kullanılan bu ölçek, doğrudan farklı gruplar arasında karşılaştırma yapmaya olanak tanımaktadır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması Akyol, Tekkaya ve Sungur (2012) tarafından yapılmış olup ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .88'dir. Bu çalışma için ölçeğin güvenilirlik katsayısı hesaplanmış olup .92 olarak bulunmuştur.

Ölçek katılımcılardan; evrimsel süreç, evrim teorisinin bilimsel geçerliliği, insanın ve diğer hayvanların evrimi, evrimin delilleri, evrim teorisinin bilim camiasındaki kabulü ve Dünya'nın yaşı konularındaki görüşlerini toplayarak evrim teorisini kabul düzeylerini ölçmektedir (Rutledge ve Warden, 2000). Ölçek 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçek soruları (10'u olumlu, 10'u olumsuz) 5'li likert tipi olarak hazırlanmıştır. (1) kesinlikle katılmıyorum, (2) katılmıyorum, (3) kararsız, (4) katılıyorum ve (5) kesinlikle katılıyorum arasında değişen derecelendirmede, yüksek puan evrim teorisinin daha fazla oranda kabul gördüğü anlamına gelmektedir. Negatif maddeler (2, 4, 6, 7, 9, 10, 14, 15, 17, 19) ise (5) kesinlikle katılmıyorum, (4) katılmıyorum, (3) kararsız, (2) katılıyorum ve (1) kesinlikle katılıyorum şeklinde ters puanlandırılmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan ise 100'dür. Alınan puanların artması evrim teorisini kabulün arttığını göstermektedir.

Dindarlık Ölçeği-DÖ: Dindarlık ölçeği 14 maddeden oluşmaktadır. Bireylerin dindarlık düzeylerini belirlemek için Mutlu (1989) tarafından geliştirilmiştir. Katılımcıların ölçekte yer alan ifadelere ne derece katıldıklarını belirlemeye yönelik 5'li Likert tipi ölçektir (1= kesinlikle katılmıyorum; 5= kesinlikle katılıyorum). Yüksek puanlar dindarlık düzeyinin yüksek, düşük puanlar ise dindarlık düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Mutlu (1989) ölçeğin güvenilirlik değerini .94 olarak belirtmiştir. Bu çalışma için ölçeğin güvenilirlik katsayısı .91 olarak bulunmuştur.

Evrım İçerik Bilgileri Testi: Testin orijinal formu Johnson'a (1985) aittir. Rutledge ve Warden (2000) tarafından geliştirilmiştir. Testte 21 soru vardır. Çoktan seçmeli bir testtir. Türkçe'ye uyarlanması Deniz, Donnelly ve Yılmaz (2008) tarafından yapılmıştır. Rutledge ve Warden (2000) güvenilirlik katsayısını .78 bulmuştur. Deniz ve arkadaşları (2008)

.98 olarak bulmuştur. Bu çalışma için ölçeğin güvenilirlik katsayısı .51 olarak bulunmuştur. Özdamar'a (2002) göre .41-.60 arası ölçek düşük güvenilirlikteyken .00-.40 arasındaki ölçek güvenilir değildir. Evrim içerik bilgisinin düşük güvenilirliği vardır ancak bu, bir alanın içerik bilgisini ölçen testler için kabul edilebilirdir (bkz. Carlson vd, 2010, s. 136-138). Kullanılan test evrimle ilgili temel ilke, bulgu ve olguları anlatmaktadır. Katılımcıların yalnızca sorulara verdikleri doğru yanıtlar değerlendirilmektedir. Bireylerin evrim teorisine yönelik bilgilerini ölçen bu testin yanlış cevapları 0, doğru cevapları 1 olarak kabul edilir.

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel bilgi formu katılımcıların yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyi bilgilerine ilişkin veri toplamak amacıyla oluşturulmuştur.

e. c. Analiz

Yapılan araştırmadan elde edilen sonuçlar, bulgular bölümünde özetlenmiştir. Bu araştırmada kullanılan verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Öğrencilerin eğitim ve yaş düzeyi değişkenlerinin evrim teorisini kabul etme, dindarlık ve evrim içerik bilgisi ile farklılıkların incelenmesinde bağımsız gruplar t-testi analizi yöntemi kullanılmıştır. Toplanan veriler, SPSS istatistik analiz programına yüklenerek Pearson korelasyon ve Regresyon analizi sonuçlarına göre; evrim teorisini kabul, dindarlık ve evrim içerik bilgisi arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığı test edilerek raporlaştırılmıştır.

f. Bulgular

Çalışma grubuna uygulanan ölçeklere ait Pearson analiz bulguları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo-2:
Ölçeklere ait Pearson korelasyon analizi bulguları

Değişkenler		Evrim Teorisinin Kabulü	Dindarlık	Evrim İçerik Bilgisi
Evrim Teorisinin Kabulü	r	1.000	-.503*	.361*
	p	-	.000**	.000**
Dindarlık	r	-.503*	1.000	-.215*
	p	.000**	-	.000**
Evrim İçerik Bilgisi	r	.361*	-.215*	1.000
	p	.000**	.000**	-

* p<0,05;

**p<0,01

Tablo-2'deki sonuçlara göre katılımcıların evrim teorisini kabul düzeyleri ile dindarlık düzeyleri arasında negatif yönlü, orta düzey, an-

lamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r = -.503, p = .000$). İstatistiksel olarak dindarlık puanları arttıkça, evrim teorisini kabul puanları düşmektedir. Katılımcıların evrim teorisini kabul düzeyi ve evrim içerik bilgisi düzeyleri arasında pozitif yönlü, orta düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r = .361, p = .000$). Evrim içerik bilgisi puanları arttıkça, evrim teorisini kabul puanları da artmaktadır. Katılımcıların dindarlık düzeyleri ile evrim içerik bilgisi düzeyleri arasında negatif yönlü, zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r = -.215, p = .000$). Dindarlık düzeyleri arttıkça, evrim içerik bilgisi azalmaktadır.

Ölçekler arasındaki basit doğrusal regresyon analizi sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo-3:
Ölçekler arasındaki basit doğrusal regresyon analizi sonuçları

Bağımlı değişken	Bağımsız değişken	Standar-dize edilmiş beta katsayısı	Düzeltilmiş R Kare	Std hata	P değeri	t
Evrim Teorisinin Kabulü	Dindarlık	-.503	.251	.045	.000	-13.62
Evrim teorisinin Kabulü	Evrim İçerik Bilgisi	.361	.129	.188	.000	9.062
Evrim İçerik Bilgisi	Dindarlık	-.215	.044	.011	.000	-5.157

Tablo-3'teki Basit Doğrusal Regresyon Analizi sonuçlarına göre evrim teorisini kabul ile dindarlık düzeyleri arasında standardize edilmiş Beta katsayısı -.503 olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların evrim teorisini kabul düzeylerinde meydana gelecek bir standart sapmalı artışın, dindarlık düzeyinde -.503'lük standart sapmalı bir azalışa neden olacağı söylenebilmektedir. Düzeltilmiş r kare değeri incelendiğinde .251 olduğu gözlenmiştir. Bu sonuca göre katılımcıların dindarlık düzeyleri, evrim teorisini kabul düzeylerindeki değişimin %25.1'lik kısmını açıklayabilmektedir.

Evrim teorisini kabul ile evrim içerik bilgisi düzeyleri arasında standardize edilmiş Beta katsayısı .361 olarak tespit edilmiştir. Evrim teorisini kabul düzeylerinde meydana gelecek bir standart sapmalı artışın, evrim içerik bilgisi düzeyinde .361'lik standart sapmalı bir artışa neden olacağı ifade edilebilmektedir. Düzeltilmiş r kare değeri incelendiğinde .129 olduğu bulunmuştur. Bu sonuca göre, katılımcıların evrim içerik

bilgisi düzeyleri, evrim teorisini kabul düzeylerindeki değişimin %12.9'luk kısmını açıklayabilmektedir.

Evrim içerik bilgisi ile dindarlık ölçeği düzeyleri arasında standardize edilmiş Beta katsayısı -.215 olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların dindarlık düzeylerinde meydana gelecek bir standart sapmalı artışın, evrim içerik bilgisi düzeylerinde .215'lik standart sapmalı bir azalışa neden olacağı söylenebilmektedir. Düzeltilmiş r kare değeri incelendiğinde .044 olduğu bulunmuştur. Bu sonuca göre katılımcıların dindarlık düzeyleri, evrim içerik bilgisi düzeylerindeki değişimin %4.4'lük kısmını açıklayabilmektedir.

Eğitim düzeyine göre katılımcıların ölçekler ile arasındaki farklılıklara ait bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo-4:

Eğitim düzeyine göre katılımcıların ölçekler ile arasındaki farklılıklara ait bulgular

		n	Ort+Ss	t	F	p*
Eğitim Düzeyi						
Evrim Teorisini Kabul	Lisans	454	68,41+13,477	-	1,958	0,001*
	Lisansüstü	75	74,60+15,322	3,613		
Dindarlık	Lisans	454	52,00+11,082	2,247	8,314	0,027*
	Lisansüstü	75	48,51+12,689			
Evrim İçerik Bilgisi	Lisans	454	7,10+2,770	-	4,186	0,002*
	Lisansüstü	75	8,45+3,410	3,260		

* p<.05

Tablo-4'te katılımcıların eğitim düzeylerine göre evrim teorisini kabul etme, dindarlık ve evrim içerik bilgisi düzeyleri karşılaştırılmıştır. Katılımcıların eğitim düzeyleri ile evrim teorisini kabul düzeyleri (p=.001, p<.05), dindarlık düzeyleri (p=.027, p<.05) ve evrim içerik bilgisi düzeyleri (p=.002, p<.05) arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık belirlenmiştir.

S o n u ç

Araştırmada katılımcıların evrim teorisini kabul etme düzeyi ile dindarlık düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir ilişki çıkaracağı öngörülmüştü. Evrim teorisini kabul ile dindarlık arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Yapılan regresyon analizi sonucuna göre dindarlık, evrim teorisini kabulü yordamaktadır (%25). Bu bulgu-

nun sonucuna baktığımızda dindarlık düzeyi arttıkça, evrim teorisini kabul düzeyleri azalmaktadır. Dindarlık düzeyi yüksek bireylerin evrim teorisinin yaratılışçı anlayışa ters düşen öğretileri olduğunu düşünmesi bu sonucun sebeplerinden biri olabilmektedir. Caldwell-Harris tarafından Türkiye’de üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmada, dindarlık düzeyinin düşük çıkmasının birçok farklı sebebi varken, evrim teorisine dini öğreti arasında uyumsuzluk olduğu düşüncesinin düşük dindarlık düzeyi ile daha belirgin ilişkisi olduğu bulunmuştur (Caldwell-Harris, 2014).

Evrim teorisini kabul edenler açısından bakıldığında, evrim teorisini öğrenip kabul ettikten sonra dindarlık düzeylerinde azalma olması bir başka sebep olabilmektedir. Keysar’ın yaptığı çalışmada daha inançsız grup daha yüksek düzeyde evrim teorisini kabul ederken, en dindar grubun çoğunlukla evrimi reddettiği tespit edilmiştir (Keysar, 2014). Evrim teorisine ile tanışan bir bireyin entelektüel/bilişsel faaliyetler sonucunda dindarlık düzeylerinde azalma olması beklenilebilmektedir. Nitekim Dawkins evrim teorisinin ateizm için iyi bir entelektüel zemin hazırladığını ifade etmiştir (Dawkins, 2004). Sonuç olarak evrimi kabul eden katılımcıların dindarlık düzeyinin düşük olmasının sebeplerinden birinin evrim-teoloji tartışmalarının sonucu olabileceği düşünülmektedir.

Dindarlık seviyesi yüksek bireylerin evrim teorisini kabul düzeylerinin düşük olmasının bir diğer önemli sebebi de evrim teorisinin içeriğini bilmiyor olmaları ya da var olan evrim-teoloji tartışmalarından dolayı öğrenmek bile istemiyor olmaları olabilmektedir. Dindar bireyler evrim teorisini çok iyi şekilde biliyor olmalarına rağmen bilimsel olarak yetersiz buldukları için de kabul etmiyor olabilmeleri mümkündür.

Araştırmada katılımcıların dindarlık düzeyi ile evrim içerik bilgisi arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir ilişki çıkacağı öngörülmüştü. Dindarlık düzeyi arttıkça evrim içerik bilgisinin düştüğü bulgusu elde edilmiştir. Regresyon analizi sonucuna göre ise dindarlık, evrim içerik bilgisinin bir yordayıcısıdır (%13). Bu sonuç, dindar bireylerin evrimi merak etmediği ya da evrim ile tanışacak şartların oluşmadığından dolayı olduğunu düşündürmektedir. Evrim-din arasında algılanan çatışma sebebiyle bilgi sahibi olmak istememeleri de beklenen bir durumdur. Evrim hakkında duydukları, izledikleri, okudukları yüzeysel bilgi ile evrimi reddedip, evrimin içeriği hakkında detaylı araştırma yapma ihtiyaçları hissetmemiş olabilmektedirler.

Evrim içerik bilgisi ile evrim teorisini kabul etme arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki çıkacağı öngörülmüştü. Evrim içerik bilgisinden yüksek puan alan bireylerin evrim teorisini daha kolay kabul ettikleri

sonucu çıkmıştır. Regresyon analizi sonucuna göre evrim içerik bilgisi, evrim teorisini kabul etmenin bir yordayıcısıdır (%4). Yapılan diğer çalışmalar tarafından bu sonuç desteklenmektedir (Deniz vd, 2008; Rudledge ve Warden, 2000). Evrim teorisinin içeriği hakkında daha çok bilgi sahibi olan katılımcıların, evrim teorisini daha kolay kabul ettiği sonucunun çikartılabilmesi mümkün görünmektedir.

Eğitim düzeyine göre evrim teorisini kabul düzeyinin farklılaşacağı öngörölmüştü. Elde edilen bulgulara göre yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin evrim teorisini kabul düzeylerinin lisans öğrencilerinin kabul düzeylerinden daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Eğitim düzeyi arttıkça, bireylerin evrim teorisinin anlatıldığı kaynaklarla karşılaşmaları daha olasıdır. Yüksek lisans ve doktora eğitimi alan bireyler, teorilere bilimsel olarak baktıkları için bu ve benzer teorileri kabul etme eğilimlerinin daha yüksek olması beklenen sonuçlar arasındadır. Evrim teorisine yönelik eleştiriler çoğunlukla felsefi ve dinî bağlamdadır. Bilimsel olarak yapılan eleştirilere evrim teorisyenleri çok sayıda açıklama getirmektedir. Eğitim düzeyi yüksek bireylerin, evrim teorisine yönelik bilimsel eleştirilere yapılan açıklamalardan da haberdar olması mümkündür. Bilimsel yöntemi ve düşüncüyü daha çok benimsediği düşünölen yüksek lisans, doktora düzeyindeki bireylerin, evrim teorisini sadece bilimsel çerçevede değerlendirip daha yüksek düzeyde kabul etmeleri olağan bir durum olarak kabul edilebilmektedir.

Eğitim düzeyine göre evrim içerik bilgisi düzeyinin farklılaşacağı öngörölmüştü. Yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin evrim içerik bilgisi düzeylerinin lisans düzeyinden daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Evrim teorisi birçok bilimsel disiplinle ilişkilidir. Doğa bilimleri alanından biyolojinin konusu olmaktan daha fazlası olarak sosyoloji, psikoloji, din bilimleri, tıp, mühendislik, antropoloji ve daha birçok alanı etkilemiş ve bu alanlardan etkilenmiş bir teoridir. Doğal olarak yüksek lisans ve doktora eğitim düzeyinden bireylerin evrim içerik bilgi testinden daha yüksek puan almaları beklenen bir sonuçtur.

Eğitim düzeylerine göre bakıldığında, dindarlık düzeylerinin farklılaşacağı öngörölmüştü. Eğitim düzeylerine göre dindarlık düzeylerinin farklılaştığı sonucu elde edilmiştir. Bu sonuca göre eğitim düzeyi arttıkça dindarlık düzeyi azalmaktadır. Bu araştırmanın beklenen bir sonucudur. Bu sonucu destekleyen başka çalışmalar da mevcuttur (Baynal, 2015; Arvas, 2017). Mehmedoğlu'nun (2004) araştırmasında dindarlık ve dindarlığın boyutlarında, genel olarak hiç okula gitmemiş olanlar en yüksek puanı, üniversite mezunları da en düşük puanları almışlardır. Göcen'in (2014) çalışmasında da benzer bir şekilde, dindarlık bakımından

en yüksek ortalamanın ilkökul mezunlarına ait olduğu, sadece ilkökul mezuniyetine sahip olan bireyler ile üniversite/yüksekökul mezuniyeti almış olan bireyler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Yurt dışında yapılan araştırmalar da incelendiğinde, eğitim düzeyi veya entelektüel gelişmişlik ile inançsızlık arasında pozitif korelasyon olduğu yönünde çok sayıda tespitin yapıldığı ifade edilmektedir (Beit-Hallahmi, 2007). Bilimsel faaliyetlerle ilgilenme, özelde evrim teorisi ile ilgili araştırma yapma bu konuda yazılmış kitapları okuma gibi faaliyetler entelektüel faaliyetlerdir. Bu ilgi sonucunda çıkarımlar yapmak bilişsel faaliyetlerdir. İnançsız olduğunu iddia eden bireylerle yapılmış bir çalışmada, bir tanrının olmadığına dair kanıt sunulması istenildiğinde “kötülük problemi birinci sırada yer alırken, “Bilim ve evrim teorisi” ikinci sırada yer almıştır. Aynı çalışmada katılımcılar, inançsızlık üzerine daha çok “*Evrım teorisi ateizmi temellendirir.*” diyen Dawkins’in kitaplarını okuduklarını ifade etmişlerdir (Sevinç, 2016: 253). Yani katılımcıların bir kısmının inançsız olma süreçlerinde evrim teorisinden etkilendikleri çıkarımı yapılabilmektedir.

Barash, bazı ateistlerin, evrim teorisi ile tanıştıktan sonra ateist olduklarını iddia etmektedir. Bu kişilere göre Kitab-ı Mukaddes veya Kur’an evrim teorisiyle uyumsuz bir içeriğe sahiptir (Barash, 2013: 414). Eğitim düzeyinin artması genel olarak entelektüel seviyenin arttığını göstermektedir. Buradan hareketle bu araştırmanın; eğitim düzeyi arttıkça evrim teorisini kabulün artması, eğitim düzeyi arttıkça dindarlık seviyesinin düşmesi, eğitim düzeyi arttıkça evrim bilgisi testinden alınan puanların artması bulguları entelektüel/bilişsel sebeplerle ilişkilidir. İnançsızlığın entelektüel sebeplerle de ilişkili olduğunu bu araştırmanın sonuçlarıyla birleştirdiğimizde, evrim teorisinin kabulü/reddi tartışmalarının dindarlık düzeyi ile ilişkili olduğunu ifade edilebilmek oldukça mümkün görünmektedir.

Sonuç olarak evrim sadece bilimsel bir teori olmaktan çok daha fazlasıdır. Bu çalışmada evrimin kabulünün/reddinin dindarlıkla ilişkili olduğu ifade edilmiştir ve çıkan sonuçlar hipotezleri doğrulamıştır.

Sınırlılıklar ve Öneriler

Bu çalışma Türkiye’de genç yetişkinlerle gerçekleştirilmiştir. Farklı gelişim dönemi, ülke, kültür ve dinlerden, farklı özelliklere sahip bireylerle benzer çalışmalar yapılarak sonuçların genellenebilirliğinin artırılabilmesi mümkündür. Araştırma evreninde yer alan bazı dindar bireylerin

evrim karşıtlığı sebebiyle araştırmaya katılmak istememesi sınırlılık yaratmıştır. Bireylerin evrim teorisi hakkında bilgi sahibi olmadıklarını ifade ederek araştırmaya katılmak istememesi bir başka sınırlılık oluşturmuştur.

Bu çalışmanın sonuçları hakkında bazı önerilerde bulunulabilmektedir. Çalışmamızda dindarlığın, evrim teorisini kabul etmemenin bir yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmış; bu sonucun din-evrim arasında algılanan çatışmadan kaynaklandığı düşünülmüştür. Bu nedenle gelecekte yapılacak çalışmalarda din-evrim arasında algılanan çatışmaların hangi boyutlarının evrim teorisini kabul etme ile ilişkili olduğu araştırılabilir. Evrim teorisini reddetmenin dindarlık ve evrim teorisini bilmemenin yanında dini bağlılık, bilimin doğasına bakış, dini kimlik algısı ile de ilişkisi araştırılabilir. İnançsız bireyler, inançsızlığın sebebi olarak evrim teorisini sebep olarak gösterebilmektedir (Sevinç, 2016). Bu sebeple evrim teorisi ile dinsel değişim ilişkisi de araştırılabilir.

Kaynaklar

Akyol, G., Tekkaya, C., Sungur, S., & Traynor, A. (2012). Modeling the interrelationships among pre-service science teachers' understanding and acceptance of evolution, their views on nature of science and self-efficacy beliefs regarding teaching evolution. *Journal of Science Teacher Education*, 23(8), 937-957.

Alpyağıl, R. (2013). *Evrım ve tasarım, geleneksel ve çağdaş metinler seçkisi*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Arvas, F. B. (2017). *Dindarlığın evlilik doyumu üzerindeki etkileri ve değerlerin, dindarlık ve evlilik doyumu ilişkisi üzerindeki arabulucu rolü* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ayala, F. J. (2014). *Evrım*. (Çev. E. Kılıç). İstanbul: Aylak Kitap.

Bakırcı, Ç. M. (2017). *Evrımın karanlığında evrimin ışığı*. İstanbul: Kor Kitap.

Bakırcı, Ç. M. (2018). *Evrım kuramı ve mekanizmaları*. İstanbul: Ginko Bilim.

Barash, D.P. (2013). Atheism and darwinizm. Stephen Bullivant ve Michael Ruse (Ed.). *The Oxford Handbook of Atheism* içinde. Oxford: Oxford University Press.

Baynal, F. (2015). Yetişkinlerde dindarlık ve ruh sağlığı ilişkisinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *SAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 206-231.

Behe, M. J. (1998). *Darwin'in karakterusu*. (Çev. B. Çekmece). İstanbul: Aksoy Yayıncılık.

Beit-Hallahmi, B. (2007). Atheists: A psychological profile. [içinde] *The Cambridge Companion to Atheism*. Ed. M. Martin. New York: Cambridge University Press.

Beyers, J. (2010). "What is religion? An african understanding". *Teologise Studies*, 66(1), 2-8.

Caldwell-Harris, C. (2014). Examining low religiousness among university students in Istanbul. *Non religion and Secularity Research Network 3rd International Conference*, 19-20 November 2014, California, USA.

Carlson, M., Oehrtman, M. & Engelke, N. (2010). The precalculus concept assessment: A tool for assessing students' reasoning abilities and understandings. *Cognition and Instruction*, 28(2), 113-145.

Coyne, J.A. (2016). *Evrım neden gerçektir*. (Çev. H.H. Başbüyük). İstanbul: Palme Yayıncılık.

Çakmak, M. (2013). Evrim teorisi tanrının varlığı için gerçek bir tehdit midir?. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22(2), 55-81.

Dawkins, R. (2004). *Gen bencildir*. (Çev. A. Ü. Müftüoğlu). Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.

Demirsoy, A. (2017). *Evrım, atom altı parçacıktan insana türlerin görkemli yolculuğu*. İstanbul: Asi Kitap.

Deniz, H., Donnelly, L.A. & Yılmaz, I. (2008), Exploring the factors related to acceptance of evolutionary theory among Turkish pre-service biology teachers: toward a more informative conceptual ecology for biological evolution. *J Res Sci Teach*, 45, 420-443.

Evans, D & Selina, H. (2018). *Evrım*. (Çev. M. Moralı). İstanbul: Say Yayınları.

Giraud, M. (2012). *Darwin ve evrim teorisi*. (Çev. Ö. Berksoy). İstanbul: Alfa Bilim.

Göcen, G. Ş. (2014). *Pozitif psikolojiden din psikolojisine köprü*. İstanbul: DEM yayınları.

Hökelekli, H. (2013). *Din psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Hökelekli, H. (Ed.) (2010). *Din psikolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Jalajel, D. S. (2009). *Islam and biological evolution: Exploring classical sources and methodologies*. Bellville: University of the Western Cape.

Johnson, R. L. (1985). *The acceptance of evolutionary theory by biology majors in colleges of the west north central states*. (Doctoral dissertation). University of Northern Colorado, Greeley.

Kaya, T. (2019). *Evrım*. İstanbul: Ginko Bilim.

Kayıklık, H. (2006). Bireysel dindarlığın boyutları ve inanç-davranış etkileşimi. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19(3), 491-499.

Kayıklık, H. (2011). *Din psikolojisi*. Adana: Karahan Kitabevi.

Keysar, A. (2014). Shifts along the American religious-secular spectrum. *Secularism and Nonreligion*, 3(1), 1-16.

Kızılgeçit, M. (2016). Dindarlık üzerine meta-analitik bir çalışma Doğu Karadeniz örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 5(4), 1143-1163.

Komay, T. (2018). *Evrım teorisi ve kelam açısından değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köprülü, T. (2008). *Günümüz Türkiye'sinde evrim tartışmaları üzerine bir değerlendirme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mayr, E. (2018). *Evrım nedir?*, (Çev, N. Soysal). İstanbul: Say Yayınları.

Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve din*. İstanbul: Dem yayınları.

Milton, R. (2003). *Darwinizm'in mitleri*. (Çev. İ. Kapaklıkaya). İstanbul: Gelenek Yayıncılık.

Mutlu, K. (1989). Bir dindarlık ölçeği: Sosyoloji'de yöntem üzerine bir tartışma (Thereligiostyscale: the discussion of methodology in sociology). *İslami Araştırmalar (Islamic Research)*, 3, 194-199.

Niekerk, B. V. (2018). "Religion and spirituality: What are the fundamental differences?". *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, 74(3), 2-13.

Özdamar, K. (2002). *Paket programlarla istatistiksel veri analizi-1*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.

Özgökman, F. (2012). Evrim teorisi tanrı inancını dışlar mı?. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 41-60.

Rifkin, J. (2001). *Darwin'in çöküşü*, (Çev. A. Köse). İstanbul: Ufuk Kitapları.

Rutledge, M. L. & Warden, M. A. (2000). Science and high school biology teachers: Critical relationships. *American Biology Teacher*, 62, 23-31.

Rutledge, M.L. & Warden, M. A. (1999). Development and validation of the measure of acceptance of the theory of evolution instrument. *School Science and Mathematics*, 99, 13-18.

Sevinç, K. (2016). *Psikososyal açıdan inançsızlığın oluşum ve gelişimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, D. (2011). *50 soruda yaşamın tarihi*. Ankara: Bilim ve Gelecek.

Taslaman, C. (2017). *Bir Müslüman evrimci olabilir mi?*. İstanbul: Destek Yayınları.

Tatlı, A. (1992). *Evrım ve yaratılış*. Konya: Fırat Kitabevleri.

Yapıcı, A. (2013). *Ruh sağlığı ve din: Psiko-sosyal uyum ve dindarlık*. Adana: Karahan Yayınevi.

Yıldırım, C. (1998). *Evrin kuramı ve bağınazlık*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Zimmer, C. (2014). *Evrin (Bir fikrin zaferi)*. (Çev. H. E. Erođlu). İstanbul: Alfa Yayıncılık.

